

Nasprotno pa so kratki akcentuirani vokali nekoliko daljši od neakcentuiranih, medtem ko je v Podjuni to ravno obratno.

Tonski potek »akuta« je največkrat padajoč, »cirkumfleksa« pa vedno rastoč. Razlikovalni znak med njima ni relativna tonska višina kot v podjunščini, temveč različen tonski potek v obsegu cele besede in ne samo v obsegu poudarjenega zloga. Tonski višek je pri »akutu« v ponaglasnem zlogu, medtem ko je sam naglašeni zlog tonično raven ali celo padajoč. Pri »cirkumfleksu« pa je tonski višek v drugi polovici naglašene zloga, ponaglasni zlogi pa so tonično nekoliko nižji. Tonski interval med predzadnjim in zadnjim zlogom je pri akutu v rožanščini mnogo večji kot v podjunščini, zato imamo pri rožanskem »akutu« občutek »plavajočega« naglasa, ko pravzaprav ne vemo, kateri zlog je naglašen, predzadnji ali zadnji.

Osnova rožanske vokalne kvantitete so more, dolgi vokali niso po naravi dolgi.

Ziljske intonacijske opozicije so podobno kot podjunske zgrajene na relativni tonični višini naglašanih zlogov. Ta je torej zanje fonološko relevantna. »Akut« je nižji, »cirkumfleks« pa višji ton. Smer tonskega poteka je za razlikovanje intonacijskih opozicij irelevantna, prav tako tonična lega ponaglasnih zlogov, ki ima pri večzložnih besedah samo spremljajočo vlogo. Pri

»akutu« je v takem primeru ponaglasni zlog tonično najvišji, vendar je tonski interval med naglašenim in ponaglasnim zlogom mnogo manjši kot v rožanščini in večji kot v podjunščini. Ponaglasni zlog pri »cirkumfleksu« pa je tonično najnižji.

Ziljščina pozna intonacijske opozicije tudi v kratkih nezadnjih besednih zlogih. Tu je relevantna prav tako samo tonična višina, ne pa tonski potek.

Vokalna barva ni odvisna od te ali one intonacije, prav tako ne kvantiteta vokalov. Kvantitetne razlike med dolgimi in kratkimi vokali v ziljščini niso tako izrazite kot v podjunščini in rožanščini.

Knjiga G. Neweklowskega je dragocena, ker je razjasnila mnoge stvari iz koroških govorov, ki doslej niso bile jasne ali pa smo jih samo slutili. Žal v tem kratkem poročilu ne morem omeniti tudi vseh drugih problemov, ki so v njej obravnavani, zlasti ne odvisnosti besedne intonacije od pozicije besede v stavku in od stavčne melodije.

Nekateri problemi pa bodo verjetno še naprej predmet preučevanja, zlasti podrobna akustična opredelitev posameznih koroških vokalnih sistemov glede na distinktivna obeležja posameznih vokalnih fonemov.

Tine Logar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

OPRIPRAVLJANJU NOVEGA SREDNJEŠOLSKEGA UČNEGA NAČRTA ZA POUK KNJIŽEVNOSTI

Trenutno obstajajo menda v SFRJ tri različne pobude in hkrati akcije za spremembo jugoslovanskega srednješolskega sistema. Vsaka prihaja iz drugega političnega središča (menda iz ZK, sindikatov in mladinskih organizacij) in vsaka ima na račun kajpada nekoliko drugačne poglede. Že pred tem, lansko leto, pa je Zavod za šolstvo SRS začel z delom za tako imenovane vsebinske izboljšave obstoječih učnih načrtov; te so sicer predvidele tudi nekatere poprave obstoječega šolskega sistema, predvsem rahlo tematsko diferenciacijo-specializacijo višjih dveh razredov, v glavnem pa naj bi predvsem modernizirale in racionalizirale obstoječe učne načrte. Če pomislimo, da se dandanes človeško znanje podvaja na vsakih deset let, se zdijo takšni občasni posegi smotrni in koristni, celo

nujni. Šola pač ne more zastati na tej ali oni stopnji družbenega, tehnološkega in znanstvenega razvoja. — Vodstvo in usmerjanje celotnega projekta je bilo zaupano posebni komisiji, ki jo vodi prof. dr. Vladimir Schmid, pregledovanje starih in uresničevanje novih učnih načrtov pa naj bi na temeljni stopnji opravile posamične predmetne komisije. Ena izmed teh je pripravila tudi učni načrt za pouk književnosti v okviru predmeta Slovenski jezik in književnost.

Komisija je delala v sestavi: prof. Franček Bohanec, prof. Silvo Fatur, prof. Miha Feguš (tajnik), prof. Vladka Jan, prof. dr. Matjaž Kmecl (predsednik), prof. dr. Joža Mahnič, prof. Jože Šiferer, prof. Ivo Zrimšek; za področje filmske vzgoje je priteg-

nila k sodelovanju še prof. Stanka Šimenca. Svoje delo je v glavnem končala do začetka februarja; preostaja le še uskladitev književnostnega dela učnega načrta z jezikovnim (ki ga je pripravljala posebna komisija pod vodstvom prof. dr. Jožeta Toporišiča) ter končno verzijo oddati v potrditev krovnii usklajevalni komisiji ter v javno razpravo.

Delo komisije je izhajalo iz ocene, ki je deloma izšla že iz poročil in razprave na goriškem slavističnem zborovanju 1970, da namreč obstoječi učni načrt po svojih metodoloških načelih ni slab, da pa je *praktično* neuresničljiv: da stavi učitelju predvsem preštevilne, preobsežne zahteve, pa da tudi ni prilagojen učenčevi duševni starosti in njegovemu zanimanju.

— Zato je komisija najprej izdelala natančen časoven predračun. Pristala je na predlog jezikovne komisije, naj se razpoložljivi učni čas deli v razmerju 2/5 za pouk jezika in 3/5 za pouk književnosti. Kultura slovenskega javnega pisnega in govornega izražanja je razmeroma skromna in prav je, da se jo primerno goji tudi v srednji šoli (navzlic temu, da je razmerje v drugih republikah, pa tudi po predlogih različnih ekspertiz, približno 1/4 : 3/4 v korist književnostnemu pouku). Račun je pokazal, da pomeni uveljavitev omenjenega razmerja približno tole število ur: vsa štiri leta je na voljo ca. 560 ur; če postavimo 60 ur v rezervno (naloge, filmska vzgoja itd.), ostane jeziku 200 in književnosti 300 ur, torej jeziku 50 in književnosti 75 ur letno. Glede 75 književnostnih ur letno je komisija menila, naj bi se 1/3 namenila ocenjevanju, utrjevanju znanja in podobnim opravkom, čas v razmerju 50—55 čistih šolskih ur (po 45 minut) pa bi pomenil tisti fizični okvir, v katerega je mogoče umestiti učno snov v vsakem razredu. Določitev nadaljnega razmerja, po katerem naj približno 2/5 omenjenega časa odpade na sintetizirano zgodovinsko in književnoteoretsko informiranje, 3/5 pa na interpretativno branje in praktično usvajanje osnovnih teoretskih pojmov-terminov, s katerimi je šele mogoče o umetni samostojno misliti, je končno narekovala podrobnejšo tematsko in namensko izdelavo učnega načrta.

Pri tem je komisija upoštevala tale izhodišča:

1. Učna snov ostane še zmeraj razporejena po zgodovinski zaporednosti; glede

na to, da stroka nikdar ni bila izrecno stimilirana, naj bi ev. pripravila kakšen drugačen, pa seveda dovolj pretehtan projekt (izdelava takšnega načrta zahteva pač denarja in dovolj usposobljenosti strokovnjakov), se zdi to trenutno še najbolj smotno.

Pač pa je takó — zgodovinsko — razporejeno snov komisija racionalizirala na sledeče načine:

a) na razumno mero je zredčila delež starih afroazijskih književnosti (te so se nerazumno široko usedle v obstoječi načrt spričo svoječasne koincidence med nastajanjem načrta in med poudarjeno dnevno-politično aktualnostjo orienta za SFRJ), deloma tudi delež starih literatur nasploh.

b) zgodovinsko snovno težišče je prenesla v sodobnost; s tem je hkrati skušala ujeti korak s srednješolčevim duševnim razvojem, z njegovo naglo spreminjajočo se dovzetnostjo za literaturo. Po novem predlogu absolvira učenec v drugem letu literaturo 19. stoletja, ki ji je kot drugošolec bržčas dorasel ali celo naklonjen, in se kot tretješolec že ukvarja z novo romantiko in ekspresionizmom v 20. stoletju, v zadnjem letniku pa s književnostjo po letu 1930, s čimer ga lahko učitelj tik pred dokončanjem šole dokončno uvede v samostojno spremljanje in vrednotenje sprotnega kulturnega, zlasti literarnega dogajanja.

c) komisija je spremenila razmerje med narodno in svetovno književnostjo v prid prvi (zdaj je obratno); s tem v zvezi je tudi otrebila tako imenovane monografske obdelave od sedanjih docela nerealnih 70 na vsega skupaj 3, in sicer na po 1 v vsakem od višjih letnikov (Prešeren, Cankar, Prežih — s poudarkom na prevladujoči književni zvrstnosti pri vsakomer: lirsko, dramsko, epsko).

2. Sistematično, s težo na prvih letnikih, je vpeljala osnovne teoretske pojme in pri tem pazila, da je upoštevala predvsem tiste, ki so bodisi najpogosteje, takorekoč vsak dan rabljeni, bodisi takšni, brez katerih se o književni umetnini ni mogoče samostojno izražati. Izrecno pa je odpovedala gostoljubje vojski polsholastičnih, iz tradicionalnih poetik izviraajočih, pa v bistvu neporabnih in zato nerabljenih pojmov-terminov. Obenem je opozorila na potrebo po navajanju učenca k samostojnemu iskanju informacij (v različnih priločnikih, pomožnih učbenikih, knjižnicah ipd.)

3. Pri razporejanju snovi je dalje skušala upoštevati dve zahtevi, ki se v zvezi z učiteljevim delom pojavljata kar naprej:

a) učni proces naj bi bil po izmenjani količini in kvaliteti znanja vsaj približno sinhroniziran, enoten v celotnem slovenskem kulturnem prostoru; to sinhronijo, njeno resničnost, naj bi bilo mogoče tudi vsak trenutek preveriti;

b) učitelju pa naj bo vseeno odprta možnost ustvarjalnega pouka, to je pouka, ki temelji na njegovem osebnem odnosu do snovi, na njegovi osebni oceni snovi.

Kajpada gre za dvoje nekoliko protivnih zahtev, ki se v praksi brzkone le poredkoma in s težavo ujameta. Da pa bi jima bilo -obema- vsaj približno zadoščeno, je komisija sklenila snov razdeliti na vrsto tematskih enot, ki jim je namenjenih po 8—10 čistih učnih ur (torej jim je treba dodati še po ca. 1/2 dodatnih ur za utrjevanje ipd. znanja = ca. 12—15 realiziranih šolskih ur). Vsako teh enot, ki je problemsko zaokrožena, mora učitelj absolvirati v predvidenem časovnem okviru, razporeditev snovi in pozornosti znotraj vsake takšne enote pa naj bi bila prepuščena njegovi osebni oceni. — Primer. Če se tematizacija 7. enote v 2. letniku glasi: »(Aškerc, Kersnik, Tavčar). Ljubljanski zvon in Celestinov literarni program. Dom in svet ter nazorskopolična cepitev javnega, tudi literarnega življenja na Slovenskem. — 9 ur«, bo moral učitelj ves ta problem kot učno snov absolvirati v $9 + 4 = 13$ urah, vendar se lahko znotraj tega časovnega okvira pač po svojih nagnjenjih izdatneje posveti Kersniku kakor Tavčarju, ali obratno, ali Celestinovemu programu itd. — ter potem npr. po metodi eksemplificiranja rezultate konkretnih prikazov posplošuje. — Na ta način se je komisija skušala izogniti eni izmed velikih pomanjkljivosti v učnem uresničevanju obstoječega načrta, to je velikanskemu zaostajanju ter pogostemu končavanju pouka književnosti s slovensko novo romantiko, medtem ko ostaja ves kompleks novejše literature pred vrati. Tak učni načrt bo najbrže marsikateremu učitelju pomenil zelo trdo zahtevo, vendar danes že obstaja toliko učnih pomagal (trenutno so v pripravi kar trije literarnozgodovinski učbe-

niki), da reč ne bi smela pomeniti prehude ovire. Res pa je, da bo z zahtevano disciplino stopil načrt na prste mnogokaterim izgovorom in samovoljam, že kar anarhičnosti, ki je pognala prav na hudi predimenzioniranosti obstoječega načrta.

4. Komisija je izrecno upoštevala možnosti, priložnosti in potrebo po etični in estetski vzgoji pri pouku književnosti.

5. Opredelila se je tudi do udeleženosti literarne snovi pri govornih vajah in šolskih nalogah. Izdelala je obširen program domačega branja in posebej opredelila pomen takšnega branja za književnostni pouk. — Izrazita novost pa je v tem sklopu tudi zelo natančna opredelitev šolskih ekskurzij, njihovega pomena in pripravljenosti. Za vsak razred je komisija pripravila po nekaj dobro premišljenih predlogov, med katerimi je mogoče izbrati, treba pa je vsako leto realizirati vsaj eno. Celota 4 ekskurzij v 4 letnikih bi učencu končno nudila sistematičen vpogled v lociranost in značaj slovenskih književnostnih spomenikov.

— Kakor je iz tega skopega poročila o razmeroma dolgotrajnem delu razvidno, je komisija v marsikatero vprašanje posegla na način, ki bo najbrž razburil te ali one polemične duhove. Zlasti poseg v starejšo književnost (tudi v slovensko klasiko 19. stoletja) bo tega ali onega prizadel vsaj čustveno. Pri javni razpravi, ki bo sledila — če bo kajpada krovna komisija projekt spoznala za dovolj pretehtan in ga v takšno razpravo predala — bo pač treba imeti nenehno pred očmi, da čas teče dalje, da se snov nenehno množi, da je tudi slovenska literatura vse obilnejša (nikakor pa ne slabša), da današnjim mladim rodovom že književnost pred drugo svetovno vojno in neposredno po njej pomeni čisto zgodovino (letos maturirajo letniki 1954, 1955!); za navivne oči, ki bi rade pokupile ves sejem, pa je tudi treba pripraviti streznitvena očala: veliko je lepega in dragoceneega v zakladnici človeške kulture, preveč za še tako odprte zrelostnikove možgane; preveč, da bi šlo vse noter, pa še brez izgube povrhu. Kar pa gre noter in takoj spet ven, je brez pomena.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani